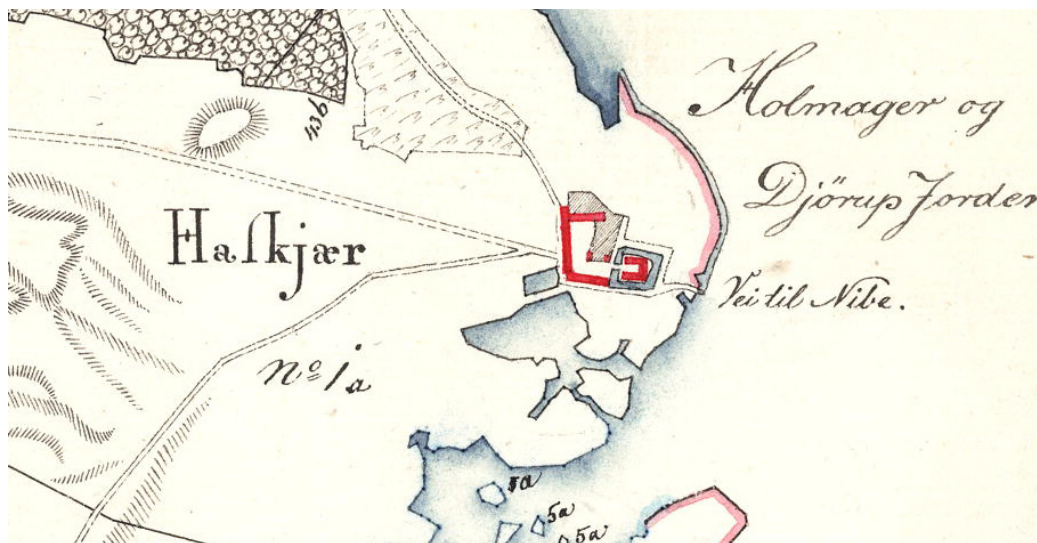

Halkær voldsted

AF CHRISTIAN VRÆNGMOSE JENSEN

Ved den sydligste del af Halkær Bredning, hvor Halkær Å har sit udløb i Limfjorden, lå indtil for ganske nylig Halkær Hovedgård. Helt forsvundet er den nu ikke. Endnu ses den vandfyldte voldgrav, der omgiver den rektangulære banke, hvorpå gårdens hovedbygninger stod til engang i 1800-tallet. Det vides ikke, hvornår dette befæstede anlæg blev etableret med sin nuværende form. Halkærgården kan dog føres tilbage til middelalderen og mindst til 1380, hvor den nævnes første gang i de skriftlige kilder, som hørende til Viborg bispestol. Halkær tilhører derved et af utallige voldsteder landet over, med eller uden eksisterende bygninger, hvis historie kan føres tilbage til middelalderens urolige periode i 1300-tallet. Fælles for dem er, at der vides meget lidt eller intet om deres oprindelige middelalderlige form og ejerforhold. Fredet som de er, opstår der sjældent mulighed for at undersøge dem arkæologisk. Men i efteråret 2005 blev der dog mulighed for at kigge lidt nærmere på Halkær voldsted.

I 2004 blev Halkær Hovedgård købt af Buderupholm Statsskovdistrikt bl.a. med det formål at skabe et rekreativt område med offentlig adgang til voldstedet. Der blev lavet et projekt, som foruden en nedrivning af hovedgårdens eksisterende bygninger skulle omfatte en rydning af det tilgroede voldsted for de fleste træer. Desuden skulle voldgraven oprensnes, og den vestlige del af voldgraven, der i dag er opfyldt, skulle genskabes. Arbejdet med voldgraven blev tilladt fra Kulturarvsstyrelsens side under den forudsætning, at Aalborg Historiske Museum deltog for at sikre, at der ikke ændredes på fortidsmindet. I den forbindelse håbede museet på at kunne hente nogle oplysninger om voldstedets mindre kendte historie.

Kort fra begyndelsen af 1800-tallet, mens hovedbygningerne endnu stod på banken.

Oprensning af voldgravens sydlige del. Gårdens bygninger i baggrunden er nu nedrevet.

Foto: Christian Vrængmose Jensen.

Oprensningen af voldgraven

Inden starten på oprensningsarbejdet var det ventet, at voldgraven med en århundredlang historie ville indeholde store aflejringer med daterende fund lige fra voldstedets ældste tid. Hurtigt blev formodningen om de tykke kulturlagsaflejringer dog gjort til skamme. Det viste sig nemlig, at voldgraven kun indeholdt et ca. 20-30 cm tykt lag mudder, som kun indeholdt fund fra de seneste ca. 100 år. Det drejede sig bl.a. om patronhylstre, flasker, fragmenter af emailerede natpotter, fajance- og porcelænstallerkener. Under muddret sås noget overraskende den oprindelige fjordbund af strandsand iblandet mange strandskaller – bl.a. hjerte- og blåmusling. Det kunne derfor konkluderes, at der formentlig aldrig er gravet en egentlig voldgrav omkring borgbanken. I så fald har den haft en aldeles ringe dybde – vel højst 20-30 cm. I de våde omgivelser har det måske været tilstrækkeligt at fjerne vækstlaget ned til det underliggende og meget vandførende sand for at skabe en vandfyldt voldgrav. Meget tyder således på, at voldgraven ikke er skabt som et fortifikatorisk anlæg, men snarere med et æstetisk formål. Hermed vil det være mest oplagt at anbringe anlægget tidsmæssigt blandt 1500-1600-tallets herregårdsanlæg. Denne antagelse styrkes ved, at der på begge af bankens vestlige hjørner kunne ses kampesten stikkende op af mulden. Flere sten kunne eftervises under terræn med et jernspyd. Stenene tyder på, at bankens kanter mod voldgraven har været næsten lodrette og opbygget af kampesten, som det endnu i dag ses ved talrige

herregårde. Desuden blev der set 3 kampesten langs voldgravens yderside, der viser, at voldgraven måske også har været stensat ud mod det omgivende terræn.

Afslutningsvis blev den brede jordrampe, der giver adgang til borgbanken, gravet smallere for at give den en mere oprindelig udformning. Der blev ikke fundet rester af den oprindelige adgangs konstruktion, der således endnu må findes i den urørte del af jordrampen.

Nedrivningen af stuehuset

Efter afslutningen på oprensningsarbejdet blev nedrivningen af gårdens tilbageværende bygninger påbegyndt. Det drejede sig om et stuehus, formentlig opført i 1901, og en vinkelformet avlsbygning fra 1980'erne. Arbejdet blev fulgt af museet for at se efter spor af ældre bygninger, eksempelvis de middelalderlige økonomibygninger. Under den nyere vinkelbygning blev der ikke mulighed for observationer. Det blev der egentlig heller ikke under stuehuset. Til gengæld viste det sig, at selve stuehusbygningen indeholdt flere interessante elementer.

En stor del af husets sokkel udgjordes af kvadersten af granit. Efter nedbrydningen kunne det ses, at langt de fleste af disse var genbrug fra en kirke, og således fremstillet i 1100- eller begyndelsen af 1200-tallet. I alt var der 63 genbrugte kirkekvadre, hvoraf størsteparten var helt almindelige rektangulære sten. 6 af stenene var dog yderligere tildannet med en profileret rand langs den ene af rektanglets sider. De 6 sten er alle sokkelsten, hvoraf 1 har almindelig skråkant, 2 har attisk profil og 3 har hulkant over rundstav. Men hvor stammer de fra? I første omgang er det mest sandsynligt, at stenene er genbrug fra Halkærgårdens hovedbygning, der stod på borgbanken. Adskillige herregårde indeholder i dag genbrugte kirkekvadre. Men at finde ud af, hvilken eller måske snarere hvilke kirker de stammer fra, synes nærmest umuligt. Især da det vides, at sådant genbrugsmateriale kunne fragtes over store afstande. En lille hjælp er der dog i de profilerede sokkelsten. Detaljer ved stenen med skråkant gør det fristende at pege på Vitskøl Kloster som muligt hjemsted. Fremtidige undersøgelser kan måske af- eller bekræfte dette. At kvaderstenene overhovedet blev reddet, skyldes i øvrigt den opmærksomme entreprenør samt Preben Drastrup fra Folkeforeningen Halkær Aadal. Efter projektets afslutning er det planen at opstille stenene ved voldstedet. Det gælder dog ikke de 6 profilerede sten, der opbevares på Aalborg Historiske Museum.

Foruden kirkekvadrene bestod stuehusets sokkel næsten helt af store røde teglsten, såkaldte munkesten, der ligeledes må være genbrug fra borgbankens bygninger. Særligt drejede det sig om en lille udgave med målene 25,5 x 12,5-13 x 7,5 cm, der formentlig stammer fra 1500-1600-tallet. Desuden indgik enkelte større munkesten med målene 28-29 x 14 x 8,5-9 cm, de er antageligt middelalderlige. Den store munkesten var desuden anvendt enkelte steder i det indre af bygningen, eksempelvis ved en døråbning. Der begynder altså at tegne sig et billede af borgbankens forsvundne bygninger som et trefløjet anlæg,

Attisk profil.

Foto: Christian Vrængmose Jensen.

Hulkant over rundstav.

Foto: Christian Vrængmose Jensen.

sikkert hovedsageligt fra 1500-1600-tallet og opført i røde munkesten på en sokkel af granitkvadre.

Med munkestenene var det ikke slut med genbrugsmateriale i stuehuset. Under husets gamle plankegulv blev der fundet noget gammelt egetømmer genanvendt som strøer. Endnu en gang blev fundet gjort af den opmærksomme entreprenør, der stod for nedbrydningsarbejdet. Tømmeret havde store rektangulære taphuller på to modstående sider. Taphullernes antal og indbyrdes afstand gør det vanskeligt at indpasse det i et almindeligt bindingsværkshus. Det er mere sandsynligt, at det har indgået i enten et stemmewærk, en bro eller lignende. Her vil det igen være nærliggende at tænke sig tømmeret som genbrug fra voldstedet eller måske fra en forsvundet bro hertil. Tømmeret blev derfor sendt til årringsdatering på Nationalmuseet for at se, om der kunne hentes flere holdepunkter for voldstedets alder. Tømmeret viste sig dog at stamme fra træ, der er fældet omkring 1710. Derved hjælper det næppe meget til en datering af voldstedet, men kan stadig stamme derfra.

Som endnu et resultat af den store interesse med hvilken lokal-samfundet både har tilskyndet og fulgt projektet, fik undersøgelsen en meget interessant afslutning. Museets medarbejdere blev oplyst om en landmand tæt på voldstedet, som formentlig havde resterne af en teglovn liggende på sin mark. Teglovn har produceret røde munkesten og er givetvis fra middelalderen eller renæssancen. Da den formentlig har leveret sten til Halkær, ligger der altså her flere oplysninger om voldstedet og venter. Museet besøgte stedet og aftalte med ejeren at vende tilbage til sagen i 2007, hvor marken skal pløjes næste gang. Viser det sig, at der er tale om en middelalderlig teglovn, vil den være den eneste sikre middelalderlige ovn i hele museets arkæologiske ansvarsområde.